

УДК 378.22:355.233.1:355

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-40>**Сергій МОСКАЛЕНКО,**

orcid.org/0000-0003-1387-317X

аспірант кафедри іношомовної освіти та міжкультурної комунікації

Хмельницького національного університету

(Хмельницький, Україна) mega_moskalenkosa@ukr.net

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ РОЗВИНЕНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Метою статті є здійснення вибірково-аспектного аналізу наукової літератури з представленої проблеми удосконалення педагогічної діагностики розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників. Автор довів актуальність запропонованої у статті проблеми: зміст професійної підготовки офіцерських кадрів Державної прикордонної служби України повинен ураховувати кращий світовий досвід фахової підготовки представників сектору безпеки та оборони, зміни у сучасній світовій спільноті й водночас – євроінтеграційний вектор. Одним із шляхів забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти є підвищення рівня їхньої професійної компетентності. Конкретизовано критерії, показники та рівні розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників: мотиваційний критерій – професійна спрямованість та мотивація офіцера щодо удосконалення професійних якостей, реформування професійного середовища, інтерес до професійної діяльності тощо; інформаційний критерій – комплекс знань щодо професійної діяльності (специфіка прикордонного відомства, тактика служби, знання нормативно-правової бази, відомчих документів); результативний критерій – представлений вміннями та навичками офіцерів, важливих для професійної діяльності, тобто це використання знань з сукупності навчальних дисциплін у вирішенні завдань охорони державного кордону. Уточнено рівні розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників: високий, середній, низький.

Сформульовано висновки проведеного дослідження та перспективи подальших наукових пошуків (з'ясування педагогічних умов розвитку зазначеної компетентності, а також змісту методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо її розвитку).

Ключові слова: офіцери-прикордонники, професійна підготовка, професійна компетентність, розвиток, критерій, показник, рівень.

Sergiy MOSKALENKO,

orcid.org/0000-0003-1387-317X

Graduate Student of the Department of Foreign Language Education and Intercultural Communication

Khmelnitsky National University

(Khmelnitsky, Ukraine) mega_moskalenkosa@ukr.net

CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF BORDER OFFICERS OF OPERATIONAL LEVEL OF MILITARY EDUCATION

The article is devoted to the problem of professional training of border guards of the operational level of military education. The purpose of the article is to carry out a selective-aspect analysis of the scientific literature on the presented problem of improving the pedagogical diagnosis of the development of professional competence of border guards. The author proved the urgency of the problem proposed in the article: the content of professional training of officers of the State Border Guard Service of Ukraine should take into account the best world experience of professional training of security and defense, changes in the modern world community and at the same time - European integration vector. One of the ways to ensure high-quality professional training of future border guards of the operational level of military education is to increase the level of their professional competence. The criteria, indicators and levels of development of professional competence of border guards are specified: motivational criterion - professional orientation and motivation of the officer to improve professional qualities, reform the professional environment, interest in professional activities, etc. ; information criterion - a set of knowledge about professional activity (specifics of the border department, service tactics, knowledge of the legal framework, departmental documents); effective criterion - represented by the skills and abilities of officers important for professional activities, i.e. the use of knowledge from a set of disciplines in solving problems of state border protection. The levels of development of professional competence of border guards have been clarified: high, medium, low.

The conclusions of the research and prospects for further research (clarification of the pedagogical conditions for the development of this competence, as well as the content of methodological recommendations to research and teaching staff on its development).

Key words: border guards, professional training, professional competence, development, criterion, indicator, level.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Ефективність забезпечення професійної підготовки оперативного рівня військової освіти залежить від з'ясування динаміки її розвитку і можливостей виміряти усі параметри. У ракурсі нашої уваги – проблема розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Спектр питань, дотичних до зазначеної вище проблеми досить широкий, зокрема педагогічна діагностика, формулювання висновків та рекомендацій, визначення педагогічних умов тощо. Пропонуємо зупинитись на питанні педагогічної діагностики процесу розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Сама діагностика покликана вивчити на основі наукових інструментів результативність процесу завдяки фіксації змін у рівнях розвиненості професійної компетентності згаданих офіцерів-прикордонників. Виконання такого завдання можливе через вимірювання, фундаментом якого виступаю, критерії та відповідні їм показники, а також спеціально розроблений діагностичний супровід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Для педагогічних досліджень проблематика формування та розвитку професійної компетентності представників певної соціально-професійної страти не є новою. У різних наукових джерелах: дисертаціях, монографіях та публікаціях запропоновано напрямки вирішення проблеми розвитку професійної компетентності осіб. Враховуючи дедуктивний підхід – рух думки від загальногодочасткового – нами проаналізовано такі наукові праці:

– В. Багрій – визначення критеріїв сформованості професійних умінь (Багрій, 2012);

– Т. Канівець – засади педагогічної діагностики та оцінювання (Канівець, 2012);

– Г. Коджаспірова – здійснювала інтерпретацію основних педагогічних понять та категорій (Коджаспірова, 2005);

– Е. Луговська – оцінка фахової компетентності представників аграрної промисловості (Луговська, 2013);

– В. Тернопільська – розроблення діагностичного апарату у формуванні професійної компетентності інженерів (Тернопільська, 2010) тощо.

Можна стверджувати, що у Національній академії Державної прикордонної служби сформовано потужні наукові школи, а отже представлено чимало наукових праць. Нас зацікавили наступні: О. Лемешко (професійна компетентність як складова професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників) (Лемешко, 2016), Р. Мішенюк

(розвиток професійної компетентності офіцерів управління органами охорони державного кордону) (Мішенюк, 2015), О. Торічний (формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників) (Торічний, 2016) та інші.

За сучасними канонами, не прийнято поділяти науку на вітчизняну та зарубіжну, проте є чимало доробків з проблеми розвитку професійної компетентності і у зарубіжних авторів, а саме: Р. Боятціз (Боятціз, 2007) С. Санджі (Санджі, 2009) та ін.

Нажаль, практично не вивченим є проблема визначення критеріїв та відповідних їм показників розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти.

Мета статті. Метою статті є здійснення вибірково-аспектного аналізу наукової літератури з представленої проблеми.

Виклад основного матеріалу. Популярність компетентнісного підходу пояснюється його можливостями удосконалення фахової підготовки офіцера-прикордонника щодо реалізації ним повсякденної та службово-бойової діяльності.

Стан розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти можна визначити завдяки уточненню критеріїв, конкретизації показників та на основі цього – характеристиці рівні компетентності.

Згідно із логікою дослідження, першочерговим завданням є уточнення змісту пріоритетних понять, зокрема: критерій, показник та рівень. Педагогічна та психологічна література використовують поняття «критерій» для позначення певного мірила, оцінювання предметів, явищ, ознак. Водночас, можна стверджувати, що критерієм вважають певну основу для оцінки, розкриття змісту чогось або здійснення класифікації. Популярним тлумаченням «критерію» є таке: підстава для оцінки щодо ефективності певного процесу.

Будь-який критерій повинен охоплювати суму показників, що відповідають певному рівню явища. Стосовно «показника», то зміст цього поняття розкривають за допомогою таких слів: підтвердження, ознака, доказ, унаочнені дані про результати діяльності, процесу, дані про певні досягнення.

Варто наголосити на тому, що основним завданням педагогічної діагностики є отримання достовірної інформації про явище чи процес, об'єкт. Враховуючи це, критерії у педагогіці повинні відповідати таких вимогам, як:

– об'єктивність – не бути залежними від особистісних характеристик дослідників;

- надійність – забезпечення необхідної статистики оцінок;
- ефективність – відображення чинників, що мають вплив на параметри оцінювання;
- однозначність в оцінці.

Ми звернулись до досліджень, які пропонували основними критеріями професійної компетентності вважати ефективність професійної діяльності. Проте, це питання залишається дискусійним, тому С. Білявець ключовими критеріями та показниками професійної культури прикордонників-військовослужбовців є мотиваційно-вольовий, результативно-оцінний та когнітивно-поведінковий (Білявець, 2013). У працях вітчизняної дослідниці О. Миропольської запропоновано оцінювати рівень сформованості професійної компетентності представників митної служби у середовищі службової діяльності і звернути увагу на такі її компоненти як структурно-особистісний, функціонально-особистісний та діяльнісно-процесуальний (Миропольська, 2010).

У своїх працях О. Луцький пропонував для оцінки рівня сформованості управлінської компетентності керівників органів охорони державного кордону наступні критерії: когнітивний (як знання управлінської теорії), емоційно-мотиваційний (прагнення здійснювати професійну діяльність), ціннісно-особистісний (ділові характеристики, індивідуальність, особистісні якості тощо), і на останок, операційно-результативний (навички прийняття управлінських рішень та їх результативність) (Луцький, 2013).

Загалом, можна констатувати, що пріоритетними критеріями, дослідники вважають професійні знання (синергія декількох наук у фактах, ідеях, поняттях, поглядах), комунікативна культура (вміння сформулювати свою думку у будь-якій формі, а також її аргументація), особистісний потенціал (професійне зростання, рефлексія).

Таким чином, за результатами теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури, а також врахування розробленої нами структури професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти (*особистісно-професійний* компонент (синергія особистісних та професійних якостей, що першочергово впливають на здійснення професійних завдань: відданість справі, відповідальність, сумлінність, старанність, гідність та професійна справедливість); *змістовий* компонент (обсяг професійних знань щодо охорони державного кордону, тобто фундаментальна теоретична підготовка офіцерів); *діяльнісно-професійний* компонент (наявність навичок та умінь професійного спрямування)), а

також оцінки думок експертів (представників науково-педагогічного складу, офіцерів прикордонної служби), можна сформулювати такий висновок – основними критеріями розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти:

- мотиваційний критерій – професійна спрямованість та мотивація офіцера щодо удосконалення професійних якостей, реформування професійного середовища, інтерес до професійної діяльності тощо;

- інформаційний критерій – комплекс знань щодо професійної діяльності (специфіка прикордонного відомства, тактика служби, знання нормативно-правової бази, відомчих документів);

- результативний критерій – представлений вміннями та навичками офіцерів, важливих для професійної діяльності, тобто це використання знань з сукупності навчальних дисциплін у вирішення завдань охорони державного кордону.

Мотиваційному критерію розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти відповідають такі показники: усвідомлення потреби та важливості у підвищенні рівня власної професійної компетентності; прояв інтересу до чинників професійної діяльності, інтерес до проблем функціонування професійної сфери прикордонників, розвиненість професійно-особистісних якостей, усвідомлення потреби у неперервному самовдосконаленні.

Інформаційний критерій характеризується такими показниками: поінформованість про специфіку охорони кордону, знання тактики (загальної військової та прикордонної служби), знання управлінської теорії (робота з людськими ресурсами, професійна взаємодія, проектне та стратегічне управління), знання основ міжособистісної комунікації, знання засад професійного зростання та самовдосконалення.

Результативному критерію розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти відповідають такі показники: управлінські навички та уміння, організаційні уміння та навички офіцерів, вміння здійснювати логічні операції та процедури з інформацією, вміння налагоджувати взаємодію на макро, мезо та мікрорівнях, емоційна стабільність у нестандартних ситуаціях, адекватна самооцінка.

Враховуючи подану вище змістову характеристику критеріїв та показників професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти, нами оцінено кожен показник за трибальною шкалою:

високий рівень розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти, за яким показники яскраво виражені та систематично виявляються у діяльності офіцерів-прикордонників – «3» бали;

середній рівень розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти, за яким показники можна зафіксувати, але не виявити у діях офіцера, водночас можна помітити певні відхилення за недостатньої розвиненості професійної компетентності – «2» бали;

низький рівень розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти, за яким показники можна виявити дуже слабо, фіксується негативна спрямованість – «1» бал.

Таким чином, на основі узагальнення результатів теоретичного та емпіричного аналізу, нами

визначено три критерії розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти з відповідними показниками, а також три її рівні розвиненості – високий, середній, низький.

Висновки. Актуальність проблеми розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників є безперечною та перспективною у наукових аспектах. За результатами аналізу конкретизовано діагностичний інструментарій визначення стану розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є з'ясування педагогічних умов розвитку зазначеної компетентності, а також змісту методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10 – 15.
2. Білявець С. Я. Формування професійної культури у військовослужбовців за контрактом в органах охорони державного кордону України : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / НАДПСУ, Хмельницький, 2013. 185 с.
3. Канивець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: [навчально-методичний посібник]. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. 102 с.
4. Коджаспірова Г. М., Коджаспірова А. Ю. Словник з педагогіки. М.: ІКЦ «МАРТ», 2005. 149 с.
5. Лемешко О. Професійна компетентність як складова готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2016. № 1 (33). С. 179-184
6. Луговська Е. М. Критерії оцінювання фахової компетентності техніків-механіків агропромислового виробництва. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13lemtav.pdf> (дата звернення: 12.06.22)
7. Луцький О. Л. Розвиток управлінської компетентності керівних кадрів Державної прикордонної служби України у процесі фахової підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / НАДПСУ, Хмельницький, 2013. 299 с.
8. Мішенюк Р. М. Результати експериментальної перевірки педагогічних умов розвитку професійної компетентності у майбутніх магістрів управління органами охорони державного кордону в процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки*. 2015. № 1. С. 145-160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnavp_ppn_2015_1_14 (дата звернення: 12.06.22)
9. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 / Нац. акад. Держ. прик. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2010. 20 с.
10. Тернопільська В. І., Дерев'яно О. В. Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Пед. науки*. 2010. Вип. 31. С. 264 – 267.
11. Торічний О. В. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами проєктної діяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_1_10 (дата звернення: 12.06.22)
12. Boyatzis, R. E. «Competencies in the 21st century». *Journal of Management Development*, 2007, 27(1): 5–12.
13. Sanghi, S. «Building Competencies». *Industrial Management*, 2009, 51(3): 14–17.

REFERENCES

1. Bagriy V. N. Kryteriyyi ta rivni sformovanosti profesynykh umiy maybutnix sotsial'nykh pedahohiv. [Criteria and levels of professional skills of future social educators]. *Coll. Science. Khmelnytsky Institute of Social Technologies, University of Ukraine*. 2012. № 6. P. 10–15. [in Ukrainian]
2. Bilyavets S. Ya. Formuvannya profesynoyi kul'tury u viys'kovosluzhbovtziv za kontraktom v orhanakh okhorony derzhavnoho kordonu Ukrayiny. [Formation of professional culture in servicemen under contract in the bodies of protection of the state border of Ukraine]: dis. ... candidate ped. Science: 13.00.04 / Khmelnytsky, 2013. 185 p. [in Ukrainian]
3. Kanyivets T. M. Osnovy pedahohichnoho otsynuyvannya. [Fundamentals of pedagogical evaluation]: [teaching aid]. Nizhyn: Publisher P.P. Lysenko, 2012. 102 p. [in Ukrainian]

4. Kodzhaspirova G. M., Kodzhaspirova A. Y. Slovník z pedagogiky. [Dictionary of pedagogy]. M. : ICC «MARCH», 2005. 149 p. [in Ukrainian]
5. Lemesko O. Profesiynna kompetentnist' yak skladova hotovnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do lokalizatsiyi nestandardnykh sytuatsiy v punktakh propusku cherez derzhavnyy kordon. [Professional competence as a component of the readiness of future border guards to localize unusual situations at checkpoints across the state border]. *Collection of scientific works "Military Education" of the National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky*. 2016. № 1 (33). P. 179–184 [in Ukrainian]
6. Lugovskaya E. M. Kryteriyi otsynuyannya fakhovoyi kompetentnosti tekhniv-mekhaniv ahropromyslovoho vyrobnytstva. [Criteria for assessing the professional competence of technicians-mechanics of agro-industrial production]. *Scientific Bulletin of Donbass*. 2013. No. 1. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13lemtav.pdf> (access date: 12.06.22) [in Ukrainian]
7. Lutsky O. L. Rozvytok upravlins'koyi kompetentnosti kerivnykh kadriv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny u protsesi fakhovoyi pidhotovky. [Development of managerial competence of management staff of the State Border Guard Service of Ukraine in the process of professional training]: dis. ... candidate ped. Science: 13.00.04 / Khmelnytsky, 2013. 299 p. [in Ukrainian]
8. Misheniuk R. M. Rezultaty eksperymentalnoi perevirky pedahohichnykh umov rozvytku profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh mahistriv upravlinnia orhanamy okhorony derzhavnoho kordonu v protsesi fakhovoyi pidhotovky. [The results of the experimental verification of the pedagogical conditions for the development of professional competence among future masters in the management of state border protection bodies in the process of professional training] Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Ser. : Pedahohichni ta psykholohichni nauky. 2015. № 1. S. 145-160. [in Ukrainian]
9. Myropolska O. V. Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti fakhivtsiv mytnykh orhaniv v umovakh sluzhbovoyi diyal'nosti. [Formation of professional competence of customs specialists in terms of official activity]: author's ref. dis. for science. degree of cand. ped. Science: special. : 13.00.04 / Nat. acad. State. adj. service of Ukraine named after B. Khmelnytsky. Khmelnytsky. 2010. 20 p. [in Ukrainian]
10. Ternopil'ska V. I., Derevyanko O. V. Vyznachennya kryteriyiv sformovanosti profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh hirnychkykh inzheneriv. [Determination of criteria for the formation of professional competence of future mining engineers]. *Nauk. magazine of NPU named after MP Drahomanov. Series 5. Ped. science*. 2010. Vip. 31. P. 264–267. [in Ukrainian]
11. Torichny O. V. Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv zasobamy proektnoyi diyal'nosti. [Formation of professional competence of future border guards by means of project activities]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogy*. 2016. Vip. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_1_10 (access date: 12.06.22) [in Ukrainian]
12. Boyatzis, R. E. «Competencies in the 21st century». *Journal of Management Development*, 2007, 27(1): 5–12.
13. Sanghi, S. «Building Competencies». *Industrial Management*, 2009. 51(3): 14–17.